

99. Louis van Gasteren

juli 2010

Er leek iets aan mijn auto te rammelen, een oude Saab 96-V4. Ik stapte uit en achter mij stopte een andere auto. Of ik de weg wist naar de academie. Daar ging ik zelf naar toe: "Rij maar achter me aan." De lessen bleken die avond echter uit te vallen en ik wilde al teleurgesteld weggaan. Toen moet het ergens tot mij zijn doorgedrongen dat de lezing die gehouden zou worden wel eens interessant kon zijn, op een zeker moment bleek me ook dat de man die ik de weg wees niemand anders was dan Louis van Gasteren (Amsterdam, 1922). Zijn naam herinnerde me vagelijk aan de betoging met een gecensureerd wit leeg spandoek, aan het Provo-interview met minister Luns (een fotografische aanslag' op de minister die de overkill van kernbommen ("Is deze soep goed?") wel uiteen wilde zetten), en aan de maandelijkse anti-Vietnamdemonstraties, elke derde zondag, najaar 1966. De ene helft riep "Johnson" en de andere helft "moordenaar". Zo tartten we de Amsterdamse politie; Johnson was een bevriend staatshoofd dat niet beledigd mocht worden. Nederland werd geacht de oorlog in Vietnam te steunen, net zoals de oorlog in Irak. Tussen een dubbele haag grimmige agenten van burgemeester Van Hall liepen we uiteindelijk in ganzenpas achter elkaar, zo'n duizend man, met de handen omhoog, naar een kelder nabij Krasnapolsky waar enkele Provo's en ook schaakmeester Hein Donner, wiens vrouw in het provotariaat zat, het woord voerden. Ik probeerde er nog een witte gevangenisplan - allemaal in de bouw - te lanceren; zonder succes overigens.

Onbedoeld belandde ik nu dus in het publiek van Van Gasteren. Het werd een uitermate boeiende avond. Hij draaide zijn geweigerde film *Omdat mijn fiets daar stond* (opgenomen 19 maart 1966) en het bleek hoe we allemaal, onbewust, verkeerde interpretaties gaven van wat de film registreerde. Een voorbeeld: de schijnbare vechtbeweging van de in elkaar geslagen man was slechts diens afweerreactie na de ontdekking dat hij de knuppel van een *linkse* agent tegenover zich had. Niemand had het gezien, en dat was ontnuchterend. Van Gasteren: "Een mens kan niet met onbeantwoorde vragen leven, hij verdringt onzekerheden en vult onbewust in." Je vult dus in naar gelang je kent of herkent; automatisch. Zo ontstaat het cliché; in de betekenis van klakkeloze aanname. Het cliché; geeft houvast en verzet zich daarom tegen haar wijziging, negeert een mogelijke ontwikkeling en speelt een gesloten systeem in de kaart; dat verhindert op zijn beurt weer elke vooruitgang. Zelden was ik getuige van zo'n trefzekere en fundamentele ontmaskering van het cliché; als die avond van Louis van Gasteren.

Vroeger had ik geleerd dat 95 % van ons gedrag stereotyped behaviour' is, maar meestal denk je dat het bij jezelf wel meevalt. Niet dus. Er rammelde inderdaad iets aan mijn auto. Het verdringen dat aan geconditioneerd gedrag ten grondslag ligt, geldt voor ons allemaal; wij zijn intolerant voor onzekerheden; we schuiven er het geloof, een bijgeloof, een filosofie, een principe of een stokpaardje voor. We leren op school om het juiste antwoord te geven, maar niet om de juiste vraagtekens te plaatsen. (Socrates) Die verdringing geldt vooral voor elk systeem van multiple choice, dat immers alleen gedijs dankzij een zekere graad van inkadering, vooroordeel en vooral het doodzwijgen van het niet-genoemde; en zeker niet van de niet genoemde vooronderstellingen. Of het nu gaat om kwesties waarmee we onszelf geconfronteerd zien, of om het toetsen van leerlingen (met welke consequenties?), of om het versmallen van het parlementaire debat in optie A of optie B, politiek links of rechts, nationalisatie of vrije markt, F-16 of F-17, bevriend staatshoofd versus schurkenstaat of om twee honden die vechten om het spreekwoordelijke been.

Zoals een kudde dieren beter bijeen blijft als men de dieren vooruitjaagt, wat hen blind maakt voor wat zich links of rechts van de weg bevindt, zo scoren politieke partij-cliché;'s en multiple choice dankzij hun eenvoud, hun overzichtelijkheid, en het onopgemerkt verzwijgen van opties. Leer uit het hoofd: het succes van cliché;'s is evenredig aan het kwadraat van de verzwegen premissen. Met dank aan Van Gasteren.

Uw columnist, V.L.